

М.С. Котов,
науковий керівник – д-р екон. наук, проф. М.І. Макаренко,
Українська академія банківської справи НБУ

ШЛЯХИ ТА МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНОГО БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНУ

У контексті посилення інтеграційних процесів в Україні дуже важливим стає питання щодо перспектив та можливих наслідків діяльності іноземних банків та банківських груп на ринку фінансових послуг України. Для аналізу цих питань слід з'ясувати, яка основна мотивація вкладень іноземних інвесторів в українські банки, які шляхи можуть для цього використовуватися та які позитивні і негативні сторони цього явища існують для суб'єктів вітчизняного ринку банківських послуг в короткостроковому та довгостроковому періодах. До того ж, необхідно визначити позицію регулятивних органів щодо цього питання та виявити можливі шляхи подальшого впливу на обсяги іноземного банківського капіталу в Україні. Проведення такого аналізу неможливе без використання досвіду інших країн, особливо країн Центральної та Східної Європи щодо цього питання.

Аналізуючи мотивацію участі іноземних банків та банківських груп у вітчизняній банківській системі, слід зазначити наступні основні чинники, що впливають на рішення про інвестування в українську банківську систему:

1. Основні чинники, що позитивно впливають на рішення про інвестування:

- вищі, ніж у майже всіх країнах Центральної та Східної Європи, банківські системи яких протягом останнього десятиріччя зазнали значного припливу іноземного капіталу, рівні ROA та ROE [5, с. 45];
- великий потенціал до подальшого зростання активів та пасивів банківської системи навіть без особливих якісних змін у структурі банківських послуг (середньорічні темпи зростання активів банківської системи протягом 2003-2005 рр. складають приблизно 45 %, зобов'язань – приблизно 50 %);
- наявність великих іноземних корпоративних клієнтів, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю, які надають перевагу обслуговуванню саме в іноземних банках (експортно-імпорتنі операції становлять понад 50 % ВВП України);
- практична відсутність на українському ринку деяких видів банківських послуг, які для розвинутих країн є традиційними (факторинг, лізинг, форфейтинг тощо);
- інші, крім перерахованих, суттєві конкурентні переваги закордонних банків перед вітчизняними (вища ефективність діяльності, вища якість активів, менша частка недоходних активів в структурі активів, висока якість і низька вартість банківських послуг, висока корпоративна культура та прозорість діяльності).

2. Основні стримуючі закордонних інвесторів чинники:

- ризик інвестування в українську банківську систему (ризик країни) – слід зазначити, що внаслідок великого рівня економічних ризиків, в

першу чергу пов'язаних саме з нестабільною політичною ситуацією, рейтинг України останнім часом знизився, а прогноз агентства Standard and Pours змінився зі “стабільного” на “негативний”. Щодо розвитку саме банківської системи, то опублікований ЄБРР у січні 2006 року докладний аналіз банківських систем країн СНД свідчить про те, що вітчизняна банківська система стоїть на порозі системної кризи, зумовленої в першу чергу зниженням темпів росту економіки та відсутністю прозорості ведення банківського бізнесу;

- ризик інвестування в окремих банках – на даний момент українські банки, що готуються до продажу, “накачують” свої активи та капітал з метою підвищення вартості банку, але це не є свідченням підвищення ефективності діяльності, тому інвестор наражається на ризик, пов'язаний з переоцінкою банку. Також експерти стверджують, що НБУ досі не володіє інформацією щодо реальних власників майже 70 % українських банків [5, с.46]. Ця непрозорість діяльності може призвести до зловживань з боку прихованих власників банків під час продажу такого банку або продажу хоча б частини його акцій;
- приклад купівлі банку “Аваль” свідчить також про істотні ризики втрати частини клієнтів банку, що купується (особливо корпоративних), та ризики недосягнення очікуваного ефекту в разі об'єднання чи поглинання банків.

На даний момент найбільш поширеним шляхом інвестування в банківську систему України є часткова участь в капіталі або безпосередньо купівля українського банку завдяки наступним перевагам:

- зважаючи на те, що майже всі крупні та середні українські банки, попит на які найбільший, є за своєю суттю універсальними та міжрегіональними, в іноземного інвестора зникає необхідність проведення першочергових масових заходів щодо залучення нових клієнтів та налагодження філіальної мережі;
- завдяки відсутності розвинутого фондового ринку, у власників українських банків, що продаються, відсутня можливість реальної оцінки вартості банківських активів, тому ціна угоди купівлі-продажу може бути несправедливою. Для аналізу цього процесу фахівці часто використовують співвідношення між вартістю власного капіталу банку та його ринкової капіталізацією, але в Україні доцільно було б використовувати коефіцієнт співвідношення вартості угоди купівлі-продажу та власного капіталу банку (Kc). Слід відзначити, що в Польщі цей показник збільшився за три останні роки з 1,6 до 3,2, в Росії – з 1,8 до 2,8. За оцінками експертів, в Україні цей показник перебуває на рівні 2,7-3,5 (найбільший рівень показника $Kc=5,9$ зафіксовано при продажу акцій АКБ “Індекс-банк”) [1].

Отже, інформація щодо зміни основних показників участі іноземного капіталу в банківській системі України протягом 2001-2005 років (кількість банків з іноземним капіталом, частка іноземних коштів в капіталі банківської системи, частка банків з іноземним капіталом в загальних активах, зобов'язаннях та кредитному портфелі банківської системи тощо), свідчить

про різке збільшення участі іноземного банківського капіталу саме у 2005 році [5, с.45].

Закордонний досвід свідчить про практичну відсутність негативних сторін залучення іноземного банківського капіталу для майже всіх клієнтів банків як в короткостроковому, так і довгостроковому періодах, та про наявність наступних основних позитивних сторін для контрагентів банків:

1. Для клієнтів – фізичних осіб: здешевлення банківських послуг; поява нових видів банківських послуг; підвищення їх якості; наявність додаткових ресурсів на кредитування споживчих потреб; покращення рівня гарантування вкладів та ін.

2. Для суб'єктів господарської діяльності: здешевлення витрат на здійснення розрахунково-касового обслуговування; поступове здешевлення кредитних ресурсів; поява нових видів банківських послуг; збільшення можливостей отримання кредитів як для великих і середніх підприємств, так і для малого бізнесу [2, с. 40; 6, с. 35].

Щодо негативного впливу збільшення частки іноземного банківського капіталу на розвиток країни в довгостроковому періоді, то він пов'язаний, по-перше, з підвищенням ризику “втечі” капіталу за кордон в разі надзвичайних подій, або “втечі” спекулятивного капіталу в разі істотного зниження процентних ставок в економіці, по-друге, із переміщенням центру прийняття основних рішень щодо зміни стратегії та тактики діяльності найбільших банків в разі їх купівлі іноземними структурами, що зменшить можливість НБУ здійснювати ефективну грошово-кредитну політику, по-третє, з можливостями купівлі за заниженою ціною великих українських підприємств (наприклад, “Нафтогаз Україна”) шляхом привласнення підприємства в разі неповернення кредиту (деякі експерти НБУ вважають, що банки Росії (Внешторгбанк, Сбербанк, Банк Москви) здійснюють інтервенцію в банківську систему України саме з цією метою [4, с. 47]).

Але в той самий час існують наступні позитивні наслідки залучення іноземного банківського капіталу в макроекономічному значенні: збільшення прозорості діяльності банківської системи та більш швидкий перехід до нових стандартів Базельської угоди; запровадження новітніх технологій в банках України, особливо в галузі оцінки ризиків та собівартості банківських послуг; збільшення темпів розвитку фондового ринку та формування ринкової ціни на фінансові інструменти, емітовані банками; створення додаткових робочих місць в разі швидкого розширення діяльності банків з іноземним капіталом чи створення філій іноземних банків; збільшення можливостей залучення більш дешевого іноземного капіталу за рахунок пом'якшення вимог до позичальників тощо.

Отже, залучення іноземного банківського капіталу в економіку України є важливою передумовою швидкого розвитку як банківської системи, так і економіки України в цілому. Навіть загальний аналіз мотивації інвесторів щодо вкладення коштів саме в банківську систему України свідчить про великий інтерес закордонних банківських груп щодо участі у вітчизняній банківській системі, але багатьох з них зупиняє великий рівень політичних та

економічних ризиків, пов'язаних із вкладенням коштів. Досвід сусідніх країн показує, що участь іноземних банківських груп є необхідною умовою швидкого розвитку банківської системи, а також про те, що за умови розвитку інтеграційних процесів в країні цієї участі уникнути практично неможливо.

Список літератури

1. Задерей Н. Объем сделок по слиянию и поглощению в банковской системе в 2005 году побьет все показатели прошлых лет // <http://www.uabanker.net/daily/2005/10/0840.html>.
2. Міщенко В., Набок Р. Роль іноземного капіталу в банківському секторі країни // Вісник НБУ. – 2005. – № 11. – С. 38-44.
3. Науменкова С. Оцінка впливу галузевої приналежності на рівень перспективної платоспроможності позичальника // Вісник НБУ. – 2005. – № 7. – С. 14-21.
4. Песоцкая Р. Русский безразмер // Бизнес. – 2006. – № 11. – С. 46-49.
5. Савин В. Троянский капитал // Бизнес. – 2006. – № 10. – С. 44-47.
6. Смовженко Т., Другов О. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи в умовах євроінтеграції України // Вісник НБУ. – 2005. – № 11. – С. 34-37.
7. Шелудько Н.М. Іноземний капітал у банківському секторі України: тенденції, проблеми, перспективи // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 100-107.